

PRESEDNIK DRUŠTVA O USVOJENOM PROGRAMU RADA

Inicijativa a ne trka

Organizaciono sređivanje i razvoj Društva, s jedne strane, organizovanje rasprava o pitanjima u skladu sa njegovom prirodom i ciljevima, sa druge - dva su osnovna područja rada u toku ove godine, naglasio je predsednik Društva za istinu o antifašističkoj Narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji 1941-1945. Radoslav Era Ratković, govoreći za "Glas istine" o osnovnim intencijama u radu i mogućnostima da se deluje efikasnije i širi uticaj u skladu sa programskim načelima i opredeljenjima.

U prvoj polovini ove godine, treba da se održi "okrugli sto" o ratu, odnosno ratovi-

ma 1991-1995. na prostorima prethodne Jugoslavije, rekao je Ratković. - Rasprava će biti usmerena na uzroke, ratna zbivanja i učesnike, posledice i odgovornosti. Pripreme za ovaj skup u toku su već duže vremena.

Na Tribini "NOB i naše vreme" vodiće se kritičke rasprave o publikacijama u kojima se krivotvore istine o Drugom svetskom ratu i antifašističkoj borbi, rehabilituju kvislinški i kolaboracionistički pokreti i ličnosti. I, drugo, o položaju u kome se nalazi naša zemlja i odnosima sa bivšim jugoslovenskim republikama i međunarodnom zajednicom.

NASTAVAK - STRANA 3.

ODNOSI U SRJ U SVETLOSTI ODLUKA AVNOJ-A

Bez ravnopravnosti - nema federacije

U poslednjoj nedelji prošle godine, na Tribini "NOB i naše vreme", jednom od stalnih oblika aktivnosti našeg Društva, vođen je razgovor o odnosima u sadašnjoj Jugoslaviji u svetlosti odluka AVNOJ-a. U gotovo potpuno ispunjenoj dvorani Jugoslovenske kinoteke, tom prilikom je, između ostalog, rečeno:

- AVNOJ je, sa stanovišta dotadašnje istorije jugoslovenskih naroda, predstavljao najviši istorijski domet u rešavanju nacionalnog pitanja i ostvarivanju ideje o zajedničkoj državi.

- I u evropskim razmerama, avnojevski koncept federalizma dao je nešto novo, ne samo u odnosu na zapadno-evropske zemlje već i u odnosu na tadašnji Sovjetski Savez.

- Demokratski i federativni avno-

jevski principi su univerzalno istorijsko nasleđe a naročito za jugoslovenski višenacionalni i multikulturni prostor.

-Principi AVNOJ-a temelje se na punoj ravnopravnosti naroda u federaciji bez obzira na razlike u njihovoj brojnosti.

- Kriza u odnosima u sadašnjoj federaciji proističe iz nepoštovanja avnojevskog načela pune ravnopravnosti članica federacije. Izgleda da vodeće političke snage nisu izvukle prave zaključke o uzrocima raspada avnojevske Jugoslavije pa se i u ovoj Jugoslaviji ponavlja ono što je dovelo do raspada prethodne.

IZVODI IZ IZLAGANJA UČESNIKA TRIBINE - STRANE 5, 6 i 7.

DŽASPER RIDLI, autor knjige "Tito"

Hvala za borbu protiv mržnje

- Zahvaljujem članovima Društva, od kojih je većina učestvovala u Narodnooslobodilačkoj borbi za vreme Drugog svetskog rata, što su i danas nastavili borbu protiv mržnje - rekao je Džasper Ridli, engleski publicista i istoričar, autor knjige "TITO", učestvujući na tribini našeg Društva u razgovoru povodom izlaska ove knjige. On je

tom prilikom dodao:

"Ne treba da obeshrabruje koliki je trenutni uticaj Društva. Važno je njegovo postojanje. Taj uticaj veći je od uticaja malih britanskih sektu uoči Kromvelove revolucije. Veći je od uticaja grupa francuskih intelektualaca u predvečerje 1789, od Marksove Lige pravednih pre 1848. godine, ruskih boljševika u prvoj deceniji XX veka, Titove Komunističke partije pre 1920..."

OPŠIRNIJE O OVOM RAZGOVORU I PREZENTACIJI RIDLIJEVE KNJIGE - STRANA 4.

Treći kao prvi

"Naš glas" nastavlja da izlazi pod imenom "Glas istine".

Razlog je formalne prirode: zahtev da se list Društva za istinu o antifašističkoj Narodno-oslobodilačkoj borbi 1941-1945. registruje pod imenom "Naš glas nije mogao da bude prihvaćen zbog toga što su pod tim imenom u registru republičkog Ministarstva za informacije već upisane druge novine, a zakon ne dozvoljava mogućnost da se pod istim imenom registruje više listova. Zbog toga je predloženo ime koje i nije novo. U prethodnim diskusijama povodom pokretanja lista, već je, u okvirima Društva, bilo jedna od razmatranih alternativa.

Rešenjem Ministarstva za informacije Republike Srbije broj 651-03-308/98-03 od 11. novembra 1998. godine tako je u registar, koji se vodi kod pomenutog ministarstva, "Glas istine" upisan pod rednim brojem 2727 jer su ispunjeni svi zakonom propisani uslovi za upis u Registar sredstava javnog informisanja.

U stvari, faktičke promene i nema. Naš glas, to jest glas Društva koje se bori za istinu o izuzetno značajnom periodu istorije na ovim prostorima, o časnim tekovinama i uzvišenim idealima narodnooslobodilačke antifašističke borbe uvek je i samo je - glas istine.

Neka zato i ne zbunjuje numeracija ovog broja. Imajući u vidu i dva prethodna broja "Našeg glasa", koji su bili proba i provera sposobnosti i mogućnosti da se list redovno priprema i izdaje, ovaj broj "Glasa istine" može dvostruko da se posmatra - i kao prvi, i kao treći. Ne greši se ni u jednom slučaju.

ORIJENTACIONI PROGRAM RADA I AKTIVNOSTI DRUŠTVA ZA 1999. GODINU - BIĆE OBJAVLJEN U SLEDEĆEM BROJU

ISIDORA SEKULIĆ O PARTIZANIMA - STRANA 12

IZVRŠNI ODBOR, SAVET, SKUPŠTINA DRUŠTVA

Ambicije u realnim okvirima

Poslednja dva meseca prošle i prvi ove godine protekli su u nastojanju da se utvrdi program rada Društva za 1999. U toj rutinskoj formulaciji kriju se tri u suštini složena nastojanja koja su pratila ovaj postupak. Velike ambicije odmeravane su prema realnim kadrovskim i materijalnim mogućnostima, poštovana je demokratska procedura - da predloži iz sekcija i komisija, preko Izvršnog odbora, stignu do Saveta i Skupštine Društva, pri čemu je uvažavana i

potreba da se program ne zatvara, to jest da dozvoljava mogućnost naknadnih izmena i dopuna u skladu sa novonastalim okolnostima.

Tako je, posle tri sednice Izvršnog odbora koji je sumirao sve prethodne predloge i formulisao konačan, Savet Društva upravo usvojio orijentacioni program rada i aktivnosti, a taj dokumenat "Glas istine" objavljuje u celini.

Izvršni odbor je, pored ove aktivnosti, doneo i više tekućih odluka. Pošto list Društva nije mogao da bude registrovan pod imenom "Naš glas" jer to ime već koriste drugi, doneta je odluka da se za registraciju predloži prethodno takođe pominjano ime - "Glas istine". Republičko Ministarstvo informacija je potom izvršilo registraciju.

Odlučeno je da članarina u 1999. godini bude sto dinara (o tome poseban poziv i objašnjenje članovima i u ovom broju lista). Pošto je u međuvremenu izašla iz štampe knjiga "Tito" engleskog istoričara i publiciste Džaspera Ridlija, izdata i uz pomoć Društva, za članove je određena povlašćena cena od 120 dinara, mnogo niža od prodajne.

O poseti Sarajevu i učešću na proslavi 55. godišnjice ZAVNOBIH-a,

Izvršni odbor je informisao Milenko Marković (opširnije o tome u posebnom tekstu na stranicama "Glasa istine").

Na sednici Saveta predloženi orijentacioni program je podržan uz više sugestija i predloga za dopunu kao i za okvire, akcente i način realizacije predloženog. Tako je, između ostalog, predlagano da se u program uključi i rasprava o 1948. godini, da se raspravlja o manipulacijama simbolima NOB-a i revolucije, da se svestrano označe svi ratni huškači odgovorni za stradanja miliona ljudi i za tragičan raspad države. Traženo je da se reaguje i na neke dnevne događaje, isticano da su i nacionalizam i dogmatizam za članove Društva podjednaki protivnici. Tribinu Društva, rečeno je, treba sve više pretvarati u tribinu za javnost a ne samo za članove Društva.

Savet je usvojio i predračun prihoda i rashoda, razrešio zbog bolesti dosadašnjeg sekretara Društva Stevu Stojišića a za novog izabrao publicistu Davida Atlagića. Formulisan je i predlog za manje izmene Statuta koji je potom Skupština Društva i usvojila. Reč je o prenošenju nadležnosti o promeni adrese sedišta Društva na Izvršni odbor.

Cveće na Titovom grobu

Članovi Društva za istinu o antifašističkom NOB-u u Jugoslaviji 1941-1945, povodom 55.godišnjice Drugog zasedanja AVNOJ-a, posetili su Titov grob 29. novembra. Tom prilikom cveće je položila delegacija u sastavu: dr Radoslav Ratković, Radovan Pantović, dr Mladenko Colić, Džemal Fejzo i Ratomir Komatina.

Na grob Josipa Broza Tita cveće je položio i njegov biograf, engleski publicista i istoričar Džasper Ridli čija je knjiga "Tito" upravo tih dana promovisana u Beogradu i Novom Sadu.

SKUPŠTINA NOVOSADSKJE PODRUŽNICE

Društvo se širi po Vojvodini

Oko 60 članova novosadske podružnice Društva za istinu o NOB-u sredinom decembra učestvovalo je u radu skupštine svoje organizacije, prvoj posle osnivanja 1995. Tu su bili i gosti iz Beograda: Petar Matić-Dule, Nikola Kmezić, Žika Stojišić, Vitomir Sudarski i David Atlagić i iz podružnice Društva u Sremskoj Mitrovici: Danica Filipović, Nadežda Kovačević i Nikola Komšić. Ova sremska podružnica počela je rad pre nekoliko meseci uz svesrdnu pomoć Novosađana koji su spremni da pomognu i skoro osnivanje podružnica u Šidu, Kikindi, Vršcu i drugim vojvođanskim mestima.

U izveštaju o radu i u referatu predsednika Živka Blagojeva-Čađe naglašeno je da podružnica ima oko sto registrovanih članova, da se u nju uključilo dvadesetak mladih ljudi, a da je povremeno ovaj broj i veći. Neke od aktivnosti nisu ostale nezapažene u javnosti:

- Sa Vojvođanskim klubom priređen je okrugli sto "Vojvodina u antifašističkom NOB-u - 50 godina posle", a potom je objavljen zbornik radova sa priložima 35 autora a

u tiražu od 800 primeraka.

- U saradnji sa Pokrajinskim zavodom za zaštitu spomenika kulture i Muzejom Vojvodine priređena je foto-izložba o stanju spomen-obeležja na događaje iz NOB-a koji su širom Vojvodine početkom devedesetih godina bili oštećeni ili potpuno razrušeni. Podružnica je, inače, odlučila da što pre obnovi poznati a sada skoro uništeni partizanski spomenik na Jabuci u Fruškoj Gori.

- Izrađen je i celovit izveštaj o promeni naziva ulica i trgova u vojvođanskim mestima koji je praćen odgovarajućim političkim analizama.

- Na tribini podružnice promovisano je nekoliko istorijskih i politikoloških studija sa temama iz NOB-a.

Posebno valja naglasiti da podružnica učestvuje u radu političke organizacije Vojvođanski pokret potpisavši, sa još tridesetak raznih organizacija, Predlog za izmenu ustavnog položaja Vojvodine koji je objavio ovaj pokret. U izveštaju, referatu i diskusiji razmatrane su mnoge pojednosti društvenog i političkog života koje za zajed-

nički imenitelj imaju široko i uporno omalovažavanje NOB-a i negiranje svih vrednosti revolucije, što državne vlasti mirno, čak i blagonaklono prihvataju. Govorili su: Rade Vukosav, Ilija Drezgić, Sretko Grbić, Đorđe Radosavljević, Vitomir Sudarski, Nikola Kmezić, Boško Krunic, Petar Matić-Dule, Marko Dadić, Milorad Stevančević, Živan Berisavljević, Đorđe Milanović, Georgije Jovičić i Nikola Cvetković.

Odata je počast preminulim članovima novosadske podružnice: Miroslavu Štajneru, Arsi-Aki Kovačeviću, Zili Kovačević, Nikoli Radinu, Kalmanu Petkoviću i Borivoju Vemiću.

Jednoglasno je izabrano i Predsedništvo podružnice: Živko Blagojeva-Čađa - ponovo izabran i za predsednika, potpredsednici Ilija Drezgić i Đorđe Milutinović i članovi: Jon Markovićan, Milan Prodanović, Svetko Grbić, Nikola Cvetković, dr Aleksandar Kasaš, Zdravko Lončar, Vujica Rešin-Tucić i Boško Krunic. U Nadzorni odbor izabrani su Radoman Perković (predsednik), Đurđica Crvenković i Milivoj Vujadinović.

PRESEDNIK DRUŠTVA O USVOJENOM PROGRAMU RADA

Inicijativa a ne trka

U odgovarajućim radnim telima izučavaće se i prikupljati gradja o tretmanu novije istorije u udžbenicima osnovnih i srednjih škola, navodnim žrtvama "komunističkog" terora u Drugom svetskom ratu, "zabranama" povratka Srba na Kosovo posle tog rata i drugim sličnim pitanjima, rekao je u nastavku Radoslav Era Ratković.

Na izdavačkom planu, pored izdavanja brošura sa tribina i zbornika "okruglog stola", predviđeno je izdavanje i zbornika dokumenata o saradnji četnika sa okupatorima.

Na organizacionom planu, predviđaju se promene u ustrojstvu Društva na osnovu dosadašnjih iskustava i potreba njegovog razvoja u cilju povećanja članstva, naročito iz redova mladih. Tome treba priključiti i predviđene aktivnosti za unapređenje saradnje sa odgovarajućim, programski bliskim organizacijama u zemlji i bivšim jugoslovenskim republikama.

Najzad, treba pomenuti i nastojanja da se za rad Društva obezbede prostorije i reše osnovna tehnička pitanja.

Društvo nije politička organizacija, ali nije ni nepolitičko po svojim ciljevima i karakteru rada?

- U Statutu, Društvo se određuje kao "nepartijska", "nevladina" organizacija. Naše zakonodavstvo pravi, naime, razliku između političkih organizacija, s jedne strane, i društvenih organizacija i udruženja građana. Pod "političkim organizacijama" podrazumevaju se partije. Da bismo se razgraničili od toga, u Statutu smo upotreбили termin "nepartijska" i samo u tom terminskom smislu smo "nepolitička" organizacija. Ali, nismo "nepolitička" u smislu apolitična, koja nema niti hoće da ima bilo kakvu vezu sa politikom. To ne možemo da budemo zbog osnova na kom smo formirani i ciljeva naše delatnosti. Antifašistički NOB, njegov smisao, njegove vrednosti, rezultati su, naravno, veoma političkog karaktera, kao što su to, uostalom, i napadi i akcije usmerena na diskvalifikovanje te borbe.

Društvo predstavlja organizovani oblik ljudi različitih generacija, različitih iskustava, različitih znanja koje objedinjuje uverenje da antifašistički NOB i Jugoslavija, iz njega proistekla, predstavljaju, i pored slabosti u pojedinim oblastima života i pojedinim razvojnim fazama, značajno dostignuće u istoriji svih njenih naroda i da su imali značajnu ulogu u svetskim progresivnim kretanjima.

Razume se da je to ubeđenje političke prirode, da je u pitanju političko opredeljenje koje podrazumeva ne samo suprotstavljanje propagandnom osporavanju dostignuća NOB-a i socijalističke Jugoslavije, već i ukazivanje na katastrofalne posledice potiskivanja tih dostignuća u društvenoj praksi.

Ostvarujući svoje ciljeve, Društvo se kreće u sferi politike - političke ideologije i političke kulture. Međutim, ono to ne čini kao politika partija; političke partije su organizacije druge vrste, po svojim cil-

jevima, sredstvima i metodama delovanja.

Kako delovati i brzo, i demokratski?

- Dileme ove vrste javljaju se u vezi sa "reagovanjima" Društva na neke pojave u društveno-političkom životu, suprotne shvatanjima i vrednostima koje ono zastupa, odnosno na neistine i falsifikate o događajima i ličnostima iz NOB-a. Tu često nastaju pitanja: da li se "brzo reagovalo", "kako se reagovalo", "ko je u ime Društva reagovalo" i slično. Ove dileme lako je odagnati ako se imaju u vidu karakter Društva, uslovi u kojima radi i njegove mogućnosti. Mi nismo organizacija za "brza reagovanja", niti to možemo, niti treba da budemo. Nemamo ni aparat, ni sredstva, pa zbog toga ni predviđenu proceduru da reagujemo na pojedinačne događaje i tekuća kretanja. To je posao onih koji su za to opremljeni i odgovorni da to čine - državne institucije koje su zakonom obavezane da sankcionišu dela širenja nacionalne i verske mržnje, organizacije Saveza boraca, političke partije, naučne ustanove. Ono što naše Društvo treba da čini na ovom planu je da, u granicama svojih mogućnosti, reaguje ne na pojedinačne događaje, već na tendencije, na stanje stvoreno nizom pojedinačnih događaja. Uostalom, mnogi tekući, pojedinačni događaji nisu odmah ni jasni i svoje političko i idejno značenje otkrivaju tek kada se uoči njihova veza sa određenim društveno-političkim tendencijama.

S obzirom na ograničene snage i sredstva kojima Društvo raspolaže, prinuđeni smo da budemo selektivni u izboru pitanja prema kojima zauzimamo stavove, čineći to na različite načine: tribinama, "okruglim stolovima", publikacijama... Pri tome, niti smo dosad činili, niti ubuduće to treba da činimo, ne ograničavamo se na "reagovanja", na defanzivu, na odgovore na akcije drugih, već namećemo pitanja o kojima je potrebno društveno opredeljenje i izlažemo naša shvatanja. Na taj način, imamo inicijativu u izboru tema za raspravu, u izboru njenih akcenata i usmerenja, a zna se šta to znači za uspeh svakog poduhvata.

Saradnja sa sličnim udruženjima, društvima, institucijama? Na koga se tu prvenstveno misli i šta neposredno predstoji?

- U programskim dokumentima i Statutu Društva predviđeno je, kao cilj i način delovanja - ostvarivanje saradnje sa društvima, naučnim i stručnim institucijama, organizacijama, udruženjima u zemlji i inostranstvu u svim delatnostima Društva gde ta saradnja može da bude poželjna i plodna. Oblici saradnje mogu se kretati od razmene informacija do saradnje u organizovanju pojedinih skupova i izdavanja knjiga i publikacija. Redovnija saradnja ostvarivana je sa društvima i organizacijama koje su nam srodne po karakteru i programskoj orijentaciji. Svakako da postoji prostor da se ta saradnja znatno proširi i u programu aktivnosti Društva to se predviđa. Pri

DRUŠTVO O KOSOVU

Povodom aktuelne situacije na Kosovu i Metohiji, Izvršni odbor Društva za istinu o antifašističkom NOB-u u Jugoslaviji 1941-1945, ponovo ističe usvojene stavove na 4. skupštini Društva 17. juna 1998. godine predočene javnosti i u listu Društva pod naslovom "Pred istorijskom odgovornošću":

"Polazeći od programskih ciljeva kao što su: zalaganje za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda i narodnosti; borba protiv svakog vida fašizma, nacionalizma i obnove nacionalne mržnje i antagonizma - Društvo diže svoj glas u odbranu mira a protiv zastrašujućih ratnih opasnosti koje prete našoj zemlji.

Zato apelujemo na političke i državne faktore naše zemlje, političke faktore Albanaca na Kosovu kao i na odgovorne organe međunarodne zajednice, da intenziviraju pregovore i učine sve što je u njihovoj moći kako bi se otklonila i najmanja mogućnost izazivanja novog ratnog požara na teritoriji Jugoslavije i Balkana.

Pribegavanjem upotrebi sile svake vrste, umesto strpljivog političkog dijaloga, tolerancije i nužnih kompromisa, domaći i međunarodni faktori preuzimaju na sebe veliku istorijsku odgovornost za sudbinu naroda i sudbinu današnjih i budućih generacija na ovim prostorima."

tome, treba očekivati i inicijative sa druge strane, a za to je potrebno da Društvo, njegov karakter i delovanje - budu šire poznati i prisutni u javnosti.

Pojam "istina" u nazivu Društva izaziva izvesne nedoumice pa i strahove od dogmatizovane istine. Kako ga tumačiti da bi se to izbeglo?

- Reč "istina" u nazivu našeg Društva može da izazove neke nedoumice ako se ima u vidu samo taj naziv. Mađutim, te nedoumice otpadaju ako se imaju u vidu ciljevi Društva i njegova delatnost. Tu "istina" ima i zadobija svoja određena, konkretna značenja i smisao. Pre svega, to je istina o činjenicama o antifašističkoj Narodno-oslobodilačkoj borbi, suprotstavljanje poplavi beskrupuloznih laži i falsifikata o događajima, ličnostima, snagama i pozicijama u toj borbi, Ali, taj zahtev za istinitošću fakata je samo prvo, elementarno područje zahteva za istorijskom istinom. Istina o antifašističkom NOB-u obuhvata i istinitost ideja i vrednosti kojima se ta borba odlikovala. Ta istina je u istorijskoj praksi dobila dvostruku potvrdu: pozitivnu - u postignutim rezultatima u razrešavanju nacionalnih sukoba i uspesima u razvoju; negativnu - u katastrofi koja je zahvatila društvo u poslednjih deset godina zbog revitalizacije fašističkih ideja i politika, zbog odbacivanja demokratske i humanističke ideje o bratstvu i ravnopravnosti naroda i prihvatanja rasističkih shvatanja o nepomirljivim suprotnostima među narodima koja se razrešavaju nasiljem i etničkim čišćenjem.

Prema tome, "istina" u imenu našeg Društva nije nikakvo dogmatsko znanje iz prošlog vremena, nego ključ za objašnjenje sadašnjeg tragičnog stanja društva i ukazivanje na put kako da se iz njega izade.

TRIBINA "NOB I NAŠE VREME"

DR DUŠAN PLENČA

Protiv moći postojeće autokratije

Pređavajući Tribine "NOB i naše vreme" dr Dušan Plenča, otvarajući raspravu o avnojevskim principima i odnosima u sadašnjoj Jugoslaviji, naglasio je da su složenost jugoslovenskog društvenog i državnog sistema od 1945. do 1990. godine, postojanje brojnih institucija, komponenata i instrumenata vladanja i upravljanja - pokazali u praksi da su

Ako ne budemo imali objektivni neideologizirani pristup novijoj istorijskoj prošlosti obeležen avnojevskom Jugoslavijom, teško da ćemo nalaziti prave odgovore na izazove sadašnjeg i budućeg vremena - naglasio je u uvodnom izlaganju na tribini Milenko Marković koji je analizirao dva aspekta AVNOJ-a: šta je značilo u svom vremenu i kojim je svojim principima i porukama prisutan u vremenu današnjem.

Marković je istakao da je AVNOJ obnarodovao projekat kojim su dati pravni okviri nacionalne, socijalne i političke emancipacije naroda i manjina koji do tada nisu priznavani kao takvi. Najveći je svakako novum te federacije što je njen ključni princip ravnopravnost naroda bez obzira na njihovu veličinu, brojnost. Svakom narodu se garantuje sloboda i samostalnost da na njegovom tlu bude gospodar, niko drugi. Isključena je legitimnost privilegovanog ili dominirajućeg položaja bilo koje nacije po bilo kom osnovu - brojnosti, ekonomskoj snazi ili slavnoj istoriji. Sažeto rečeno, za narode Jugoslavije AVNOJ je značilo da neće biti tutora spolja ni hegemonu iznutra.

Zato je avnojevska platforma bila prihvatljivija za narode Jugoslavije od četničkog koncepta federalizma usvojenog u selu Ba 1944. godine koji je, u stvari, bio koncept velike Srbije u velikoj Jugoslaviji, a zasnivao se na teritorijalnom uvećanju Srbije podelom Bosne i

se principi Drugog zasedanja AVNOJ-a dogradjivali i razvijali u određenom reformsko-demokratskom pravcu pri čemu se nisu mogli izraziti u nekim čistim i istovetnim vodovima na celokupnom jugoslovenskom prostoru i kod svih njenih naroda.

Pri tome, rekao je Plenča, treba imati na umu one suštinske i

sadržajne elemente uslovljene dejstvom niza istorijskih, društveno-ekonomskih, kulturnih i materijalnih uslova. Njih je trebalo, a treba i danas, uočavati, razlikivati, objašnjavati i radikalno razrešavati u pravcu zakidanja moći postojeće autokratije, odnosno političkih elita, sve više inegoriranih na nacionalnoj osnovi, što je dovelo do negativne podele vlasti.

Milenko MARKOVIĆ

Centralizacija ubija federaciju

Hercegovine, teritorijalnim kažnjavanjem Hrvatske i "humanim" preseljavanjem stanovništva što je eufemizam za etničko čišćenje.

Marković je pomenuo da je federalizam u Jugoslaviji u prvim godinama posle Drugog svetskog rata trpeo jake uticaje centralizma po sovjetskom uzoru. Ali, nakon sukoba sa Kominformom, krenulo se sa liberalizacijom u društvu i decentralizacijom federacije u pravcu jačanja samostalnosti članica federacije, što je predstavljalo vraćanje avnojevskim izvorima. Jugoslovenska federacija iz tog vremena liberalizacije prva je u Evropi koja je krizu federalizma počela da leči deobom nadležnosti u korist federalnih jedinica unošenjem jakih elemenata konfederalnih odnosa.

Ističući da je kriza jugoslovenskog federalizma bila deo jedne opštije krize koja je zahvatila manje-više sve nacionalno složene federacije u svetu, Marković je postavio pitanje: zašto je došlo do toga da komunisti, koji su svoj najveći uspon doživeli upravo u borbi protiv

nacionalizma, podlegnu nacionalizmu i tako iznevere delo kao što je bio AVNOJ? Tražeći naznake odgovora, između ostalog je konstatovao da se na jugoslovenskom primeru pokazalo da nije dovoljno samo rušenje saveznog centralizma ako se u isto vreme ne stvaraju demokratski i tržišni odnosi koji bi mogli da služe kao brana izrastanju nacionalnih etatizama. Decentralizacija federacije nije podržavana i demokratizacijom odnosa u društvu. Protiveći se političkom pluralizmu, sama komunistička partija pošla je putem nacionalističkog polipartizma, što je svakako ispod nivoa pluralizma stranačke demokratije.

Ono po čemu je AVNOJ prepoznatljiv i čije poruke opominjujuće deluju i danas svakako su beskompromisni stavovi protiv šovinizma, hegemonije, velikodržavnih projekata i, posebno, protiv raspaljivanja mržnji između naroda, protiv genocida, etničkih čišćenja, zločina protiv čovečnosti, protiv svih barbarskih metoda kojima se služe nacionalističke ideologije krvi i tla, naglasio je Milenko Marković dodavši da nedavno okončani rat na tlu bivše Jugoslavije dolazi pod udar upravo tih stavova i vrednosnih opredeljenja AVNOJ-a. Ako je raspad Jugoslavije iz mnogih razloga teško bilo izbeći, bilo bi i u duhu AVNOJ-a da je ostvareno mirno razdruživanje u postojećim avnojevskim granicama poput Čehoslovačke ili SSSR-a.

S obzirom da se aktivnost Društva u značajnoj meri finansira od članarine i priloga članstva, izvršni odbor moli članove da uplate članarinu na žiro-račun:

40802-678-8-105651

poziv na broj 02/96

Na isti žiro-račun članovi, prijatelji i simpatizeri Društva, kojima

Plaćanje članarine - bitan uslov za rad

materijalne prilike to dozvoljavaju, mogu da uplate i svoje priloge, to jest iznose iznad 100 dinara koliko iznosi članarina za ovu godinu.

Članovi čije je materijalno stanje izuzetno nepovoljno mole se da

najminimalnijim simboličnim iznosom potvrde svoju pripadnost Društvu.

Članarina se može platiti odjednom ili u više rata uplatnicom (koja je priložena u "Glasu istine") a i na sastancima pojedinih oblika delovanja Društva.

Besplatno dostavljanje "Glasu istine" svim članovima je svojevrsni povraćaj jednog dela članarine.

TRIBINA "NOB I NAŠE VREME"

AKADEMIK MIJAT ŠUKOVIĆ

Ime federalno, praksa unitarna

Postoji prožimanje osnovnih ustavnih određenja Savezne Republike Jugoslavije i avnojevskih principa. No, odnos u naučnoj, kulturnoj, informativnoj i političkoj javnosti u Srbiji prema njima - nije u duhu AVNOJ-a - naglasio je akademik Mijat Šuković koji je analizirao postavke Ustava SRJ od 1992. godine i praksu od njegovog usvajanja do danas.

S obzirom da principima AVNOJ-a nije izričite određen krug poslova koji članice federacije poveravaju u nadležnost federaciji, Šuković smatra da je i u šestočlanoj jugoslovenskoj federaciji krug zajedničkih poslova i interesa bio pre-naglašavan već od 1945. godine u skladu sa monopolom vlasti jedne partije, centralistički organizovane, koja je imala rukovodeću ulogu u funkcionisanju države. Sada je krug poslova u nadležnosti federacije, određen Ustavom SRJ, mnogo širi. "Gotovo sve iz života, kaže Šuković, učinjeno je zajedničkim! U nadležnost federacije preneseni su poslovi apsolutno nesrazmjerno objektivnim potrebama i realnostima", a to ilustruje da su u nadležnosti federacije i pomorska privreda, pomorski turizam, rečni saobraćaj, poljoprivredna politika. Prve dve oblasti su isključivo na teritoriji Crne Gore, treća isključivo, a četvrta izrazito na teritoriji Srbije.

- Ocijenjeno po obimu nadležnosti federacije utvrđenom u Ustavu SRJ od 1992, ustanovljen je centralistički oblik naše sadašnje federacije i u tom dijelu njeno ustavno oblikovanje odudara od duha avnojskih principa, ističe akademik Šuković i dodaje da nije ustanovljena nijedna efikasna prepreka ignorisanju ili kršenju demokratskih federativnih principa o načinu odlučivanja i donošenju odluka iz nadležnosti federacije. Na osnovu toga tvrdi da je Ustav SRJ od 1992. funkcionalno krnj kao što je - čamac bez vesala.

- Zajednička država Srbije i Crne Gore, takođe je rekao Šuković, sadašnja Jugoslavija, u životnoj stvarnosti konceptijski je sasvim drugačija država od demokratske federacije, kakva je ustanovljena Ustavom od 1992. Konceptijska razlika između ustavno ustanovljene i stvarnosne, faktičke, postoji u sva tri sloja državnog tkiva. U sloju koji čini državna filozofija zajedničke države Srbije i Crne Gore; u sloju koji čini koncepcija odnosa između Srbije i Crne Gore, kao federalnih jedinica, i u sloju koji čini status Srbije i Crne Gore u zajedničkoj državi. U sva tri označena sloja državnog tkiva, zajednička država Srbije i Crne Gore, od marta 1997. godine, nema svojstva federacije. U realnosti ona sada dominantno funkcioniše kao neprirodan spoj unitarne strukture zajedničke države, bez moći, i gotovo pune nezavisnosti Srbije i Crne Gore, kao posebnih država, u vršenju poslova unutar

zemlje.

Suštinski gledano, sadašnja faktička zajednička država Srbije i Crne Gore izgubila je identitet i samostalni subjektivitet. Politički i državotvorno poistovjećena je sa Srbijom. Potpuno je zavisna od najuticajnijih političkih činilaca u Srbiji. Potpuno je u funkciji njihovih opredjeljenja i zahtjeva.

Ističući da u životnom ispoljavanju sadašnju zajedničku državu Srbije i Crne Gore ne prožima ni jedan jedini avnojevski princip, pa čak ni polazni princip federalizma koji je samo u zvaničnom imenu države, što ne može promeniti karakter stvarnosti, Šuković naglašava da su sukobljene dve državotvorne koncepcije koje se isključuju. Koncepcija Crne Gore o zajedničkoj državi kao federaciji zasnovanoj na punoj ravnopravnosti federalnih jedinica i koncepcija Srbije o jedinstvenoj državi ili centralizovanoj federaciji. Državi u kojoj bi bio primenjen princip "jedan čovek - jedan glas".

- Akteri sukoba tih koncepcija nijesu samo politički i državni činioци, već i kulturne, naučne, informativne i druge nacionalne institucije u Srbiji i Crnoj Gori. U suštini i u krajnjem, na djelu je sudar dvije kulture, kaže akademik Mijat Šuković i izražava čvrsto uverenje da stanje kakvo je sada - ne može dugo da traje. Ako se uskoro i odlučno ne zaustavi i ne preusmeri sadašnji trend tokova u zemlji, nagomilaće se činjenice da će prinuditi da se jugoslovenski čvor rasplete na jedan od dva načina koji se već najavljuju. Oba štetnija za stvarne interese naroda Crne Gore i Srbije nego da se u realnosti uspostavi demokratska federacija kakva je ustavno ustanovljena

SEAD HADŽOVIĆ

BOSNA SE PODELITI NE MOŽE

Sead Hadžović je naglasio da je ZAVNOBIH doneo Deklaraciju o pravima građana Bosne i Hercegovine koja je i danas aktuelna. S obzirom na izmešanost stanovništva, Bosna i Hercegovina je nedeljiva. Jer, Muslimani su, na primer, dominantni samo u dve, Srbi samo u tri, a Hrvati samo u pet zapadnohercegovačkih opština.

Insistiranje na nacionalnom samoopredeljenju u mešanim sredinama nije dobar. Bosna i Hercegovina je silom podeljena na tri entiteta, a nosioci tih podela su poništili odluke AVNOJ-a koje su, međutim, i danas jedino pravo rešenje. Neophodno je osnažiti ih povratkom izbeglica na svoja ognjišta i uspostavljanjem jedinstvene Bosne. U suprotnom će se ostvarivati asimilacija, utapanje manjina u nacionalnim entitetima, osamostaljivanje tih entiteta i potom njihovo priključivanje drugim državama.

Naglašavajući neophodnost da svi narodi budu konstitutivni na celoj teritoriji Bosne i Hercegovine, Hadžović je, između ostalog, izrazio uverenje da Dejtonski sporazum nema trajni karakter. Njegov cilj je uspostavljanje mira, a kada se mir trajno uspostavi - mora se suštinski rešavati državno pitanje. Švajcarski model nije podesan jer su u Bosni i Hercegovini nacionalnosti izmešane a jednonacionalne tvorevine su veštački stvorene ratom. Osim toga, švajcarski kantoni ne suočavaju se sa težnjom susednih država da ih priključe svojoj teritoriji. Ako bi se u Bosni i Hercegovini formirali kantoni, nacionalni kriterijum ne bi smeo da bude jedini.

LJUBO BABIĆ

Dosledno - samo dve godine

Kao većnik I i II zasedanja AVNOJ-a i učesnik kasnijih istorijskih zbivanja, Ljubo Babić je evocirao neka sećanja ističući da je "kao većnik AVNOJ-a ideopoklonik njegovih principa", ali da kao član Komunističke partije mora da bude svestan i zabluda i nesposobnosti rukovodstva da shvati novu situaciju.

Avnojevski principi, rekao je Babić, dosledno su poštovani samo dve godine, to jest do 1945. Monopol Komunističke partije - prvo je ruiniranje principa AVNOJ-a. Tadašnji arhitekti državnog uređenja išli su putem implementiranja sovjetskog rešenja a 1948. godina još više je gurnula na taj

put "jer smo se dokazivali kao pravi sledbenici boljševičke revolucije".

Babić smatra da je kriza jugoslovenske federacije najavljena još sednicom Izvršnog komiteta Partije 1962. godine o kojoj se i danas malo zna. Po njegovom mišljenju, ne treba se mnogo hvaliti Ustavom iz 1974. godine. Jeste izvršena decentralizacija ali vlast je dobio establišment, etatizirana birokratija. Umesto političkog pluralizma - dobijen je pluralizam republičkih vođa koji ni oko čega nisu mogli da se dogovore. Udaljen je Narodni front - demokratska institucija okupljanja poznatih ličnosti i tribina za iskazivanje specifičnosti.

TRIBINA "NOB I NAŠE VREME"

VIDOJE ŽARKOVIĆ

Bratstvo i jedinstvo ne zastareva

Suština avnojevske politike tuđe je negiranje postojanja bilo kojeg od jugoslovenskih naroda, rekao je Vidoje Žarković. - Ona se temeljila na uvjerenju da niko ne može "izmisliti" neki narod ako ne postoje ljudi koji se osjećaju njegovim pripadnicima i koji se bore za nacionalnu slobodu i ravnopravnost, kao i da svaki pokušaj negiranja i "pokršavanja" pojedinih naroda - koji je uvijek motivisan hegemonističkim pobudama - neizbježno vodi u teške međunarodne sukobe, u destabilizovanje pa i raspadanje višenacionalne zajednice. Zato je ta politika snažno podržala borbu makedonskog, crnogorskog i muslimanskog naroda za nacionalnu slobodu i ravnopravnost i odlučno se suprotstavila velikodržavnim hegemonističkim projektima srpskog i hrvatskog nacionalizma.

Avnojski koncept međunarodnih odnosa je na najvažetiji način izrazila jedna od vodećih parola narodnooslobodilačkog pokreta - "bratstvo i jedinstvo". Ta parola nije bila, kako tvrde srpski i hrvatski nacionalisti, maska za prevaru srpskog ili hrvatskog naroda. Ona je bila alternativa rasplamsalom bratoubilačkom klanju koga su sprovođili ustaše i četnici pod okriljem okupatora. S druge strane, zalaganje za jedinstvo na

Suština avnojevske politike, kako je, između ostalog, rekao Žarković, mogla se dosledno i najpotpunije ostvarivati u decentralizovanoj federaciji. Neposredno posle Drugog svetskog rata, nešto pod uticajem sovjetskog federativnog uređenja, a nešto usled teškog položaja Jugoslavije posle informbirovske blokade, ustavni razvoj nije dosledno išao u tom pravcu. Ustav od 1974. godine je u značajnoj meri vratio ustavne odnose na avnojevsku kolotečinu. "Da je to učinjeno još ranije, ističe Žarković, i da su na tom planu preduzete još radikalnije mjere, vjerovatno bi bilo manje mogućnosti za brodom jugoslovenske zajednice koji je nastupio devedesetih godina."

Naglašavajući da Jugoslavija ne može da postoji i opstane na principu bilo čije nacionalne hegemonije i bilo čijeg velikodržavnog sna, Žarković smatra da isti uzroci uslovljavaju i krizu u sadašnjoj federaciji - SR Jugoslaviji:

"Da bi bila stabilna, takva zajednica bi morala da bude što više decentralizovana. U njoj bi sa najvećom pažnjom morala da se vodi briga o ravnopravnosti njenih članica i u normativnom sistemu i u praksi. U njoj bi morao da se pruža odlučan otpor politici hegemonističkog velikodržavlja i pokušajima da se položaj Crne Gore, kao manje članice te federacije, svede na položaj provincije ili regije.

Međutim, svjedoci smo da se u našoj praksi sve radi obrnuto od ovoga. Svjedoci smo da su veoma snažne tendencije da se SRJ razvija kao unitaristička i centralistička zajednica u kojoj će se crnogorska državna svesti na puku formu. To se najčešće pravda razlozima racionalnosti. Pravi motivi tih tendencija su, međutim, sasvim drugi - nacionalistički! Poznato je da velikosrpski nacionalisti, među koje svakako spadaju i njihovi sljedbenici i poslušnici među Crnogorcima, ne priznaju crnogorsku naciju. Oni tvrde da je crnogorska nacija antisrpska komunistička izmišljotina i da je crnogorska državnost "naduvana" isto tako iz antisrpskih pobuda."

Za njih je, po Žarkovićevim rečima, nebitna i borba crnogorskog naroda za slobodu i ravnopravnost, i činjenica da se poslednjim popisom oko 550 hiljada građana izjasnilo da su po nacionalnosti Crnogorci i da je crnogorska državnost jedna od najstarijih među južnoslovenskim narodima.

RADOŠIN RAJOVIĆ

"ŠTO SE GRBAVO RODI..."

Za trajnost jedne tvorevine kao što je država, i to još složena, bitan je način njenog nastanka i konstituisanja, rekao je između ostalog Radošin Rajović. - Mi smo bili zle sreće da se sve tri Jugoslavije stvaraju u nenormalnim, ratnim uslovima, na manje ili više neregularan način: na Krfu, u Jajcu, na Žabljaku. U ratnim uslovima kod naroda prevladavaju emocije nad racionalnim pristupom koji bi mogao daleko više da dođe do izražaja u mirnodopskim uslovima, u uslovima u kojima građani mogu zaista slobodno da se izjasne o najvažnijem pitanju svoje budućnosti, o tome u kakvoj državi žele da žive.

Upravo zbog neregularnih uslova u kojima su dosadašnje jugoslovenske države bile stvarane, kod nas se desilo da se država stvorena u jednom ratu već u sledećem ratu sruši i raspadne. Treba li ovome dodati da srpski narod o stvaranju nove federacije nije ni pitan za razliku od crnogorskog koji je, ipak, imao priliku da se o tome izjasni na referendumu.

Rajović se potom osvrnuo na motive vladajućih političkih snaga Srbije i Crne Gore za stvaranje srpsko-crnogorske federacije 1992. godine:

"Očigledno su kod njih prevladavala dva motiva: prvi, da se stvaranjem srpsko-crnogorske federacije obezbedi kontinuitet između druge i treće Jugoslavije (što je za tvorce te federacije podrazumevalo ne samo nastavak međunarodno-pravnog statusa prethodne Jugoslavije, već i nasleđe imovine prethodne Jugoslavije). Drugi motiv je bio priključenje Jugoslaviji tada stvorenih srpskih republika na tlu Hrvatske i Bosne i Hercegovine (Republike Srpske Krajine i Republike Srpske), ali i mogućnost priključenja drugih bivših članica jugoslovenske federacije (o čemu govori i stav 2. člana 2. Ustava SRJ).

Kada se pokazalo da su i jedna i druga namera nerealne, interes za srpsko-crnogorsku federaciju počeo je naglo da opada, naročito posle 1994/95. Sve češće je dolazilo do dezavuisanja Crne Gore i njenog rukovodstva od strane organa Federacije. To je vodilo nesporazumima i sukobima, a potom partikularizmu i izražavanju težnje za separacijom. Pri tome treba istaći da nova jugoslovenska federacija još nije ni zaživela u punom smislu kada je sve ovo počelo i još uvek traje."

Pošto je pomenuo da mnoge odredbe republičkih ustava ni posle toliko godina nisu usaglašene sa Ustavom SRJ niti se pokazuje politička volja da se to uradi, kao i na jake tendencije unitarizacije SRJ, Rajović je govorio i o neophodnim pretpostavkama za opstanak sadašnje srpsko-crnogorske federacije. Po njegovom mišljenju, relevantne političke snage treba još jednom u zajedničkom dogovoru da rasprave suštinsko pitanje: šta se, zapravo, hoće sa federacijom Srbije i Crne Gore. Te političke snage bi o tome trebalo da postignu konsenzus. Na osnovu toga bi se morala izvršiti revizija Ustava SRJ. Poželjno je da to uradi Ustavotvorna skupština (ili Velika narodna skupština). Time bi Ustav SRJ, a samim tim i odnosi u federaciji bili izraz stvarne volje naroda (narodne suverenosti). Dobrovoljnost ostanka u federaciji bio bi istovremeno i prvi znak ravnopravnosti dva naroda, kao i legitimnosti državne zajednice i garancija njene stabilnosti, od samog početka.

BROŠURA - DO JULA

Kompletna izlaganja svih učesnika tribine "Odnosi u SRJ u svetlosti odluka AVNOJ-a" kao i naknadno dostavljeni prilozi biće objavljeni u posebnoj brošuri.

Kako je predviđeno orijentacionim programom rada koji je usvojio Savet Društva, ova brošura treba da izađe iz štampe do jula 1999. godine.

bratskim a to znači ravnopravnim odnosima - bila je alternativa politici komadanja Jugoslavije kao i politici stvaranja etnički "čistih" država Velike Srbije i Velike Hrvatske.

IZDANJA DRUŠTVA ZA ISTINU O NOB-U

Sva izdanja Društva za istinu o antifašističkoj Narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji 1941-1945. njegovi članovi mogu, po povlašćenju ceni, da kupe u Muzeju istorije Jugoslavije, Trg Nikole Pašića 11 ili na sastancima Društva po cenama naznačenim u zagradi:

Džasper Ridli - "TITO" (120 dinara)

FAŠIZAM JUČE I DANAS (20)
Ilija T. Radaković - BESMISLENA YU-RATOVANJA (rasprodato)
Ibrahim Latifić - JUGOSLAVIJA

1945-1990. (30)

Milenko Marković - SRPSKO PITANJE (50)

RAZARANJE SPOMENIKA KULTURE NA TLU NEKADAŠNJE JUGOSLAVIJE 1991-1995. (20)

Miloš Minić - PREGOVORI IZMEĐU MILOŠEVIĆA I TUĐMANA O PODELI BIH (20)

STVARANJE I RAZARANJE JUGOSLAVIJE (60)

BOSNA I HERCEGOVINA JUČE, DANAS I SUTRA (20)

Dr Radoslav Ratković - POLITIKA I USTAV (40)

RAHMIJA KADENIĆ POVODOM 55.GODIŠNJICE ZAVNOBIH-A

Bosna je razbijena zemlja

Možda najbolju procenu za Bosnu dao je Meša Selimović: "Nikad Bosna nije imala sreću da je moćni susjedi ostave na miru. Od dalekih bogumila, koji predstavljaju pravo neortodokšno lice Bosne, ove ljude su proklinjali, palili, uništavali pape, carevi, kraljevi, a preživjeli su se uvijek vraćali svome prkosu..."

Na žalost, istorija se ponavlja sa onima kojima je Bosna otvoren prostor za ekspanzionizam u cilju stvaranja velikodržavlja. Bosna je razbijena zemlja. Razbijena je njezina istorijska cjelovitost, razdvojeni narodi u entitete. Dug je proces

Multinacionalno udruženje Bosanaca i Hercegovaca u Beogradu obeležilo je Dan državnosti BiH i 55.godišnjicu ZAVNOBIH-a prigodnim skupom članova Udruženja, njihovih prijatelja i simpatizera iz srodnih mirotnih nevladinih asocijacija, a posebno iz Društva za istinu o NOB-u 1941-1945.

Ratni komesar, general-pukovnik u penziji Rahmija Kadenić govorio je o uslovima u kojima je održano Prvo zasjedanje ZAVNOBIH-a i njegovom značaju za obnovu državnosti BiH, kao i o neophodnosti borbe za obnovu zajedničkog života i jedinstvenu BiH.

Većnik ZAVNOBIH-a Dimitrije Bajalica evocirao je svoja sećanja iz tog vremena, pročitani su i delovi govora i članaka istaknutih aktera tog istorijskog događaja i prikazan dokumentarni film o Drugom zasjedanju AVNOJ-a.

rastakanja društvenog i istorijskog bića. Država još nije sklopljena. Nacionalizam je učinio svoje - potencirao je najtamnije strasti,

sproveo najmorbidnije ideje o nemogućnosti zajedničkog života.

Duga su čekanja i velike opstrukcije Dejtonskog sporazuma. Taj sporazum je dozvolio paralelne odnose između entiteta i susjednih (matičnih) zemalja sve dok iste ne podrivaju suverenitet Bosne i Hercegovine. Na žalost, od toga se ide dalje nego što je sporazum dozvolio. Ukoliko međunarodna zajednica to prešutkuje i dozvoljava, nanosi veliku štetu reintegraciji BiH.

Tri godine nakon sklapanja mirovnog sporazuma - nema većeg progressa. Sada o tome naknadno piše Ričard Holbruk: "...Sve smo mogli mi...Ali i tada i danas smatram da bi pravovremena intervencija rezultirala boljim rješenjem - nego što je Dejton i ne bi došlo do tragedije do koje je došlo." Ta naknadna pamet, saznanja i iskustva nisu za upotrebu u aktualnoj situaciji.

Bosna i Hercegovina je i moralno pitanje, uključujući tu, prije svega, krizu duha i nedostatak političkog poštenja. Jer, kako, inače, shvatiti poslednje izbore i ponovnu pobjedu nacionalističkih ekipa? Nikako drugačije nego da je nacionalni kriterij još za većinu glasača odlučujući, a da su slabije snage koje to mogu mijenjati. Nacionalističkim ekipama je u interesu samo vlast i vladanje. Time se negiraju najveće vrijednosti ZAVNOBIH-a, a to nameće svima obavezu djelovanja i stvaranja uslova za osnaživanje demokratskih snaga i mijenjanje stanja.

Postoji više negativnih faktora koji stanje čine teškim. Međunarodni činioci vrše razne kompromise i pritiske, ali se stanje u osnovi ne mijenja, već se održava STATUS QUO dejtonske podjele. Bosne kao cijeline nema. Otuda je stanje teško. Možda u njenoj istoriji nikad nije bilo gore.

SKUPŠTINA MULTINACIONALNOG UDRUŽENJA BOSANACA I HERCEGOVACA

Za brži povratak izbeglih i prognanih

Izuzetno važno, i posle tri godine od potpisivanja Dejtonskog sporazuma više su nego skromni rezultati primene svih drugih njegovih elemenata - naglašeno je na redovnoj skupštini Multinacionalnog udruženja Bosanaca i Hercegovaca u Beogradu. U tom smislu posebno su istaknuta dva problema od čijeg rešavanja presudno zavisi reintegracija Bosne i Hercegovine. To su povratak izbeglih i prognanih i funkcionisanje centralnih (zajedničkih) organa ustanovljenih dejtonskim Ustavom BiH.

Negativan uticaj na političke prilike u BiH, pa i na realizaciju Dejtonskog sporazuma u pogledu njene reintegracije, imaju i oba njena suseda - SRJ i Republika Hrvatska, takodje je rečeno na skupštini koja je razmotrila izveštaj o radu Udruženja, analizirala rezultate septembarskih izbora u Bosni i Hercegovini, utvrdila glavne pravce delovanja u narednom periodu i izabrala novi Glavni odbor Udruženja.

Kao glavni pravci delovanja nažnačeni su:

- Podrška doslednijem i efikasnijem ostvarivanju Dejtonskog sporazuma;
- Zalažanje za ustavno regulisanje i praktičnu realizaciju konstitutivnosti sva tri naroda BiH na celoj njenoj teritoriji;
- Zalažanje za brži i masoviji povratak

izbeglih i prognanih u svoje domove;

- Podrška jačanju, programskom povezivanju i koordiniranom delovanju demokratskih i progresivnih snaga u BiH;

- Podrška svim vidovima povezivanja BiH sa državama iz bivše SFRJ a posebno sa SRJ i Republikom Hrvatskom i njenom uključivanju u relevantne evropske i svetske tokove;

- I dalje zastupanje stava o neophodnosti prisustva međunarodne zajednice u BiH, uključujući i njene vojne i policijske snage, dok za to bude postojala potreba i podržavanje mera međunarodne zajednice koje vode bržem konstituisanju i efikasnijem delovanju centralnih organa BiH i njenoj reintegraciji i demokratizaciji.

Novi Glavni odbor Multinacionalnog udruženja Bosanaca i Hercegovaca u Beogradu čine: Jovo Ninković (predsednik), Novak Anđelić, Mehmed Bajagić, Izudin Čaušević, Bogdan Čelić, Brana Drašković-Piljagić, Sead Hadžović, Dragan Rodić, Josip Rukavina, Junuz Salihodžić, Mirko Tomić, Mile Trkulja i Alija Vejzagić.

Mirko TOMIĆ

PISMO SAVEZA ANTIFAŠISTIČKIH BORACA REPUBLIKE HRVATSKE

Društvu za istinu o antifašističkoj Narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji 1941-1945. stiglo je pismo iz Zagreba. U ime Saveza antifašističkih boraca Republike Hrvatske potpisao ga je predsednik mr Ivan Fumić.

U pismu se, između ostalog, kaže:

"Dragi drugovi,

Sa velikim interesom pročitali smo prvi broj vašeg lista. Iako smo bili upoznati sa Vašim osnovnim programom rada i pratili vaš rad prema podacima koje ste nam povremeno slali, upravo ovaj list daje nam potpun uvid u vaše stavove i ciljeve za koje se zalažete.

Sa zadovoljstvom ističemo da su nam programi u stvari identični. I mi se, pored zaštite prava boraca NOB-a, sustavno borimo za istinu o toj borbi u Hrvatskoj. I kod nas su na djelu nacionalistički rušitelji i falsifikatori koji bi željeli zatrti i sjećanje na tu borbu. I naše zalažanje za istinu o NOB-u ima sve više odjeka u narodu, kao i onih koji aktivno djeluju u obrani te istine. Vjerujemo da i do vas dopiru podaci ili barem dio podataka o onome što smo ovih osam godina uradili.

Cijelo vrijeme smo ukazivali na rastuću opasnost od porasta nacionalnog ekstremizma, mržnje i isključivosti. Vjerujemo da se i našom zaslugom polagano splašnjavaju radikalizmi. Naravno, rat sa svim njegovim poljedicama još će dugo opterećivati međunarodne odnose, posebno između Hrvata, Srba i Muslimana zbog stalnog podgrižavanja strasti, kako od pojedinih političkih stranaka, grupa i pojedinaca, tako osobito naglašeno od strane tiska, a posebno televizije. No, i na tom planu bilježimo bolje rezultate, kako zbog pritiska izvana, tako i zbog stanja svijesti naroda koji osjeća na vlastitoj koži što je istina, a što laž.

Primjera radi, održana je na zagrebačkoj televiziji emisija "Za i protiv Tita" s mogućnošću izjašnjavanja putem telefona. Za Tita je glasovalo 78.000, dok je protiv bilo 28.000, što odražava i odnos onih koji su bili u antifašističkoj borbi prema onima koji su služili okupatoru. U Zagrebu i dalje postoji Trg maršala Tita, čemu smo i mi u dobrom dijelu pridonijeli...I spomen-dom i spomenik maršala Tita stoje očuvani u Kumrovcu. Od 1990. godine borimo se za povratak imena Trga žrtava fašizma, jednog od ljepših trgova u Zagrebu...

Nadamo se da ćemo, osim pismenih, uskoro moći uspostaviti i usmene kontakte. Posebno bi nam bilo drago da u 1999. godini nastojite uputiti delegaciju u Jasenovac i Kumrovac.

Srdačno Vas pozdravljamo i želimo još više uspjeha u radu. Molimo da nam šaljete Vaš list zbog interesa koji za njega ovdje vlada."

UTISCI SA PROSLAVE DANA DRŽAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

"Vi ste nam kao zastava..."

Članovi delegacije Društva za istinu o NOB-u (Milenko Marković i Bogdan Čelić) i Multinacionalnog udruženja Bosanaca i Hercegovaca u Beogradu (Ljubo Babić, Sead Hadžović i Rade Vukosav) koji su, na poziv Republičkog odbora SUBNOR-a BiH prisustvovali obeležavanju Dana državnosti BiH i 55. godišnjice ZAVNOBIH-a, u Beograd su se vratili sa prijatnim utiscima i podneli sledeći izveštaj:

Svečana akademija, koju su organizovali Republički i Kantonalni odbor SUBNOR-a zajedno sa političkim strankama zastupljenim u Skupštini Federacije BiH, izuzev Hrvatske demokratske zajednice, održana je u prepunoj sali Doma Armije. Prisustvovali su joj predstavnici političkog i kulturnog života Federacije i glavnog grada, verski veledostojnici, pojedini diplomatski predstavnici i predstavnici međunarodnih organizacija. Umetnički program visokog kvaliteta bio je prožet podsećanjem na istorijske vrednosti NOR-a pod Titovim vođstvom, na AVNOJ, ZAVNOBIH i druge istorijske događaje, na njihov značaj za obnovu državnosti Bosne i Hercegovine, na zajednički život ravnopravnih naroda u jedinstvenoj BiH. Tome je bilo posvećeno i toplo pozdravljeno izlaganje potpredsednika Glavnog odbora SUBNOR-a Nike Mihaljevića, čitanje odlomaka iz dela Rodoljuba Čolakovića i istupanje poznatih bosanskih književnika i umetnika.

Tradicionalni susret većnika AVNOJ-a i ZAVNOBIH-a i najbližih saradnika umrlih većnika održan je u Skupštini BiH. Polaganje venaca na večnu spomen-vatru zahvalnosti borcima NOR-a za oslobođenje Sarajeva obavljeno je uz prisustvo velikog broja Sarajlija. Venci su položeni i ispred biste maršala Tita, na grobove palih boraca NOB-a i nedavno završenog odbrambenog rata. Članovi delegacija su se prijatno osećali u toku šetnje glavnom sarajevskom ulicom koja je zadržala ime Maršala Tita.

Sledećeg dana, 25. novembra, u Mrkonjić-Gradu, u kome je pre 55 godina održano Prvo zasedanje ZAVNOBIH-a, svečani zbor organizovan je na platou polurazrušenog Doma kulture na čijem ulazu leže oborene spomen-ploče Vojislava Đede Kecmanovića, prvog predsednika i Hasana Brkića, prvog sekretara ZAVNOBIH-a. Tu su se okupili članovi SUBNOR-a iz Sarajeva, predstavnici boračkih organizacija Tuzle, Travnika, Jajca, Bugojna, Mostara, Jablanice, Konjica, Gornjeg

Vakufa i drugih mesta delegacija SDP, a iz Republike Srpske delegacija SKPJ sa dr Mićom Carevićem na čelu i borci NOR-a iz Banja Luke, Bosanske Gradiške i još nekih mesta, kao i manji broj meštana Mrkonjić-Grada.

Ovaj zbro otvorio je potpredsednik SUBNOR-a Džemil Šarac, ističući da 25. novembar 1943. predstavlja simbol državnosti i trajan putokaz za BiH. Potom su uspomene na ratne uslove i okolnosti u kojima je održano Prvo zasedanje ZAVNOBIH-a, na značaj ovog zasedanja kao i AVNOJ-a za Bosnu i Hercegovinu evocirali većnik ZAVNOBIH-a Ilija Materić, većnik AVNOJ-a i ZAVNOBIH-a Ljubo Babić i nosilac partizanske spomenice dr Mićo Carević. Zbor je završen i dalje aktuelnim pozdravom: "Smrt fašizmu - sloboda narodu!" Ovom prilikom položeni su venci na spomenik palim borcima NOR-a.

Zvanični organi vlasti Republike Srpske nisu se odazvali ovoj proslavi, niti se u RS proslavlja ovaj Dan državnosti, ali je, ipak, značajno da je Dan državnosti BiH, prvi put posle nedavnog rata, obeležen na teritoriji RS bez ikakvih smetnji. Predsednik opštine, koji nije prisustvovao zboru, pokazao je blagonaklon odnos prema slavljenicima i sa svoje strane preduzeo potrebne mere da zbor protекne u najboljem redu.

Ni u delu Federacije pod hrvatskom kontrolom zvanično nije proslavljen Dan državnosti BiH.

Mediji u Sarajevu objavili su više članaka i reportaža o proslavi kojoj je bila posvećena i posebna emisija "državne" TV u kojoj je glavni gost bio predsednik Republičkog odbora SUBNOR-a Braco Kosovac.

Boravak u Sarajevu iskorišćen je i za razgovore u Republičkom, Kantonalnom i Odboru Saveza antifašističkih boraca opštine Centar pri čemu su domaćini istakli:

- SUBNOR BiH je nevladina, vanstranačka organizacija, ali nije nepolitička - bori se za principe AVNOJ-a i ZAVNOBIH-a koji su u suštini putokaz za budućnost; prednjače u borbi za multietničku i jedinstvenu BiH i za njenu demokratizaciju, životno su zainteresovani za demokratizaciju SR Jugoslavije i Hrvatske;

- imaju saradnju sa posebno organizovanim asocijacijama boraca nedavnog rata u oblastima od zajedničkog interesa; o uključuju mlade generacije u Savez na platформи antifašizma;

- bore se za očuvanje tradicija, obnovu

i očuvanje spomenika i drugih obeležja NOR-a; - smatraju da se u narednom periodu treba više angažovati na reviziji postojećih udžbenika koji sadašnjim sadržajem truju mladu generaciju;

- nastoje da uspostave bolje odnose sa SUBNOR-om Republike Srpske jer saglasnost postoji u pogledu antifašizma, borbe protiv nacionalizma i ostvarivanja Dejtonskog sporazuma, a nema je u pogledu karaktera rata u BiH i odnosa prema ZAVNOBIH-u; postoji blaga tendencija otopljanja međusobnih odnosa;

- traže angažovanje članova Društva za istinu o antifašističkom NOB-u i Multinacionalnog udruženja Bosanaca i Hercegovaca u Beogradu da, prilikom poseta Republici Srpskoj, proslava brigada NOR-a i u sličnim prilikama, daju svoj doprinos zbližavanju boračkih organizacija BiH.

U toku razgovora takodje je pomenuto da se državne vlasti povoljno odnose prema SUBNOR-u i da nema političkih uslovljavanja. Dobili su prostorije slično prostorijama nekih političkih stranaka. Iz godišnjeg budžeta im je dodeljeno 20 hiljada konvertibilnih maraka. Stambeni fond SUBNOR-a BiH iz prethodne Jugoslavije - oko 1900 stanova - vlasništvo je SUBNOR-a BiH.

Predstavnici SUBNOR-a BiH naglasili su u ovim razgovorima da žele nastavak inače dobre saradnje sa Društvom za istinu i beogradskim Multinacionalnim udruženjem Bosanaca i Hercegovaca čije aktivnosti visoko cene i ističu ih u svom Savezu i u kontaktima sa drugim boračkim organizacijama (Džemil Šarac: "Mi sa vama mašemo kao zastavom."). Traže više priloga za njihov "Glas antifašista". Učestvovali na okruglom stolu o ratovima na tlu bivše Jugoslavije u Beogradu, traže još obrazaca za prijavu učešća. Smatraju da bi bilo korisno da se Društvo za istinu u nekom obliku uključi u Svetsku federaciju veterana.

Članovi beogradskih delegacija upoznali su domaćine sa tekućim aktivnostima Društva i Udruženja i problemima s kojima se suočavaju. Prenet je poziv da delegacija SUBNOR-a BiH dođe u posetu 1999. godine.

I, na kraju, gotovo da i ne treba pomenuti, jer se podrazumeva, da su za svo vreme posete članovi dve delegacije bili okruženi izrazitom pažnjom i gostoprimstvom.

Milenko MARKOVIĆ
Sead HADŽOVIĆ

Da je kojim slučajem porijeklom Srbin, Tito bi bio slavljen kao jedan od najvećih velikana u istoriji srpskog naroda. Ovako ga pojedini Srbi, među njima i eminentni književnik Mića Danojlić, napadaju, ogovaraju i kleveću misleći da će time ocrniti njegovu ličnost i degradirati njegov istorijski doprinos u borbi za oslobođenje naših naroda od najcrnjeg zla fašističkih osvajača. Tu istorijsku činjenicu ne mogu stotine Danojlića natruniti a kamo li Titovu slavu izbrisati iz almanaha istorije.

Danojlić nikako ne propušta priliku da preko "austrijskog kaplара" podmeće razne insinucije našem narodnooslobodilačkom pokretu kao, na primjer, da smo lažirali izbore poslije oslobođenja, a poznato je da je tada naš narod listom prihvatio i podžao novu partizansku vlast koju je zdušno pomagao i u toku NOB-a. Isto tako, on socijalističkoj vlasti podmeće "stotine hiljada umorenih ili u tuđinu prognanih civila".

PISMO REDAKCIJI

Zašto im smeta Tito?

Zatim da nas je "austrijski kaplar" zavadio sa ruskim narodom i da je bio "preteča širenja NATO-a na Istok". I, tako, insinucija za insinucijom, pa sve do toga da njemu treba "zahvaliti za sadašnju usamljenost" SRJ.

Danojlić ne može nikako Titu da oprostí što je kao austrougarski državljani bio u vojsci te države u kojoj je, pored njega, bilo ne samo na hiljade drugih Hrvata nego i Srba od kojih su neki stizali do visokih pa i generalskih činova. On kao da zaboravlja da je u prošlosti bilo visokih srpskih funkcionera u redovima Otomanskog carstva. Zar nije i Kraljević Marko poginuo kao turski vazal na Rovinama? Nešto slično je bio i Miloš Obrenović, srpski knez koji je dao odsjeći glavu jednom od najvećih velikana Srbije

Karadžđu i poslati je turskom caru u Istanbul.

Uprkos svemu što je Tito učinio za jugoslovenske narode u Drugom svjetskom ratu kao i poslije njega kao predsjednik SFRJ, te kao borac za mir u svijetu u pokretu nesvrstanih, ti takozvani titomrsci nikako da prestanu sa podmetanjima i lažnim optužbama na njegovu svijetlu i časnu ličnost. Među njima, na žalost, ima i bivših generala kojima je taj isti Tito prišivao činove i dodjeljivao Orden narodnog heroja. Prema tome, nije za čuđenje što jedan ostrašćeni Danojlić nasrće i blatí jednu slavnu ličnost, već je sramotno za bivše borce i pojedine komuniste koji pljuju na sopstvenu prošlost. A po onoj narodnoj: "Pljuni gore, pašće i na tebel"

Velimir DRAKULOVIĆ
Beograd, Ustanička 224

SARADNJA ČETNIKA SA OKUPATOROM (2)

Ko se, gde, za koga i protiv koga borio

Rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta (partijska, vojna i politička) radila su već od 1941. na odvratanju pripadnika kvislinških i četničkih formacija od služenja okupatoru i na njihovom angažovanju na strani jedinica NOVJ-JA. Tako im je u raznim oblicima upućeno preko 45 poziva da pređu na stranu NOP-a i to: 1941. godine - šest poziva, 1942. - 15, 1943. - 13, 1944. - 11.

Vrhovni štab je išao toliko daleko da je svima onima koji su dobrovoljno i do određenog roka prešli na stranu NOVJ priznao čine koje su ranije imali. Dakle, svi su imali dovoljno vremena da prestanu da služe okupatoru i da pređu na stranu NOVJ-JA.

Na predlog izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije, kralj Petar II Karađorđević svojim ukazom od 29. avgusta 1944. oduzeo je komandu Draži Mihailoviću i priznao maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita za jedinog "vođu jugoslovenskih snaga otpora". Svi koji nisu strahovali od kazne za učinjene zločine prešli su, uglavnom, na stranu NOVJ i učestvovali u borbama za oslobođenje Jugoslavije. Izvestan broj učestvovao je i u borbama na Sremskom frontu pa sve do kraja rata - 15. maja 1945.

Tvrđnja Slaviše Čolakovića, opširno i nekritički plasirana u "Argumentu", da je posle martovskih pregovora 1943. "Dražina vojska...doživela tri najveće ofanzive protiv sebe i srpskog naroda koji je ona šttila", pri čemu navodi da su to bitke na Neretvi, Kozari i Sutjesci, predstavlja vrhunac neznanja ili laži. Jer, bitka na Kozari vođena je 1942, a u njoj je učestvovalo dve hiljade četnika zajedno sa 38 hiljada nemačkih i ustaško-domobrinskih vojnika protiv tri i po hiljade boraca 2. krajiškog odreda i naroda sa Kozare. Na Neretvi je oko 20 hiljada četnika zajedno sa oko 60 hiljada nemačkih, italijanskih i ustaško-domobrinskih vojnika napadalo na 24 hiljade boraca NOVJ pod neposrednom komandom vrhovnog komandanta Tita. To je bilo najbrojnije angažovanje četnika protiv snaga NOVJ u jednoj operaciji, i to pod neposrednom komandom Draže Mihailovića, generala Blaže Đukanovića, pukovnika Bajke Stanišića i majora Petra Bačovića. Tu su četničke snage pretrpele vojnički i politički poraz od koga se nisu mogle oporaviti.

Na Sutjesci je, zajedno sa 123 hiljade nemačkih, italijanskih, bugarskih i ustaško-domobrinskih vojnika, učestvovalo četiri hiljade pripadnika "nacionalnih" trupa i četnika iz Crne Gore pod komandom Italijana, dok su Nemci svoje četnike razoružali i upotreбили kao nosače municije i opreme. Tu je oko 20 hiljada boraca NOVJ punih mesec dana odolevalo napadima 127 hiljada neprijateljskih vojnika, uz gubitke oko sedam hiljada poginulih i veliki broj ranjenih.

Dakle, bitke na Kozari, Neretvi i Sutjesci su operacije koje su Nemci planirali i izveli protiv jedinica NOV i POJ

angažujući u njima i četnike Draže Mihailovića. Prema tome, nisu to bile operacije protiv četnika, kako tvrdi Čolaković, već su četnici u njima učestvovali na strani okupatora protiv partizanskih snaga.

Lažna je i Čolakovićevo tvrdnja kako su četnici bili zaštitnici Srba, a u funkciji te neistine kaže: "Naređenje Dražino je bilo da ne sme da padne nijedna srpska glava". Jer, već u novembru 1941. četnici su u selu Brajčima (na mestu zvanom Drenov Vrh) streljali oko petsto zarobljenih partizana i njihovih pristalica. Draža Mihailović je iste noći - 10/11. novembra 1941, kada se sastao sa kapetanom Gestapoa Jozefom Matlom, naredio da se 365 zarobljenih partizana preda srpskoj državnoj straži koja ih je predala Nemcima a ovi su streljali oko 270, dok su ostale oterali u logore. Tako je već 1941. godine počela "zaštita Srba" od strane četnika Draže Mihailovića i u tom vidu trajala sve do 1945.

U prošlom broju pod naslovom "DOKUMENTI NE LAŽU" objavljen je deo teksta dr Mladenka Colića koji je svojevremeno upućen nedeljniku "Argument" kao odgovor na opširno pismo Slaviše Čolakovića iz Niša objavljeno u ovom listu. Pismo sadrži niz neistina i falsifikata u odnosu na NOB: "Još nešto o crvenim ustašama" - "Najveće borbe protiv ustaša i Nemaca vodili su četnici a ne komunisti".

"Argument" je objavio samo manji deo odgovora koji je u ime Društva za istinu o NOB-u napisao dr Mladenko Colić. U tom delu sadržani su samo podaci o veličini snaga NOP-a s jedne i kvislinško-kolaboracionističkih snaga na području Jugoslavije, s druge strane.

Tekst koji "Glas istine" objavljuje u ovom broju dopuna je prethodnog u kome je navođenjem dokumenata dokazana saradnja četnika sa okupatorima.

Da bi dokazao kako su četnici 1943. godine imali pod oružjem oko 800 hiljada ljudi a partizani samo sto hiljada, poziva se na Vladimira Dedijera pri čemu na 80 hiljada, koliko navodi Dedijer, dodaje još jednu nulu pa dolazi do 800 hiljada. Najobičniji falsifikat! A kada je u pitanju Dedijer, treba citirati reči iz njegove knjige "Genocid nad Muslimanima": "U drugom svetskom ratu vršen je i genocid protiv Muslimana od strane pripadnika pokreta oružanih snaga armijskog generala i ministra vojske kraljevske jugoslovenske vlade u Londonu Dragoljuba Mihailovića. I kod ovih zločina postoji jasna genocidna namera uništenja Muslimana kao takvih."

Takođe je lažna Čolakovićevo tvrdnja da su generali Koča Popović i Peko Dapčević, u završnim operacijama, imali Titovu naredbu da štite ustaše i uvrste ih u partizansku vojsku. Tito nikad nije izdao takvu naredbu. Kao ni ranije, tako ni u završnim operacijama, zadatak

jedinica NOVJ -JA nije bio da štite ustaše niti da sude zarobljenim neprijateljskim vojnicima a niti da ih streljaju, već samo da ih zarobe i ne dozvole povlačenje iz Jugoslavije. Zbog toga je rat kod nas i trajao sedam dana posle zvanične kapitulacije Nemačke, da bi se prisilila na predaju Grupa armija "E" na teritoriji Jugoslavije, što je i postignuto zaključno sa 15. majem 1945. godine.

Tada su zarobljeni: štab Grupe armija "E", štabovi četiri nemačka korpusa i dve borbene grupe, 11 nemačkih divizija i druge jedinice nižeg ranga sa celokupnim naoružanjem i opremom. Zarobljeno je 11 članova vlade NDH sa predsednikom Nikolom Mandićem, Glavni stožer (Generalštab) oružanih snaga NDH (13 generala) sa generalom Slavkom Štancerom, kao i sve ustaško-domobrinske divizije i druge jedinice iz sastava oružanih snaga NDH. I ovo Čolaković naziva saradnjom partizana i ustaša. Zarobljen je i četnički Komitet nacionalnih trupa Crne Gore sa dr Nikolom Jergovićem na čelu, kao i nekoliko hiljada četnika Draže Mihailovića i više hiljada slovenačkih domobrana Leona Rupnika.

Od oko 340 hiljada zarobljenih, preko 220 hiljada bili su nemački vojnici a oko 120 hiljada ustaše, domobrani, četnici i drugi kvislinzi. Čolakovićevo tvrdnja da su partizani sve četnike koji su im se predali ili bili uhapšeni streljali bez suđenja i to na licu mesta, a onim viđenijim sudili na montiranim procesima - predstavlja falsifikovanje istine. Jer, streljani su samo malobrojni četnici nakon sudske presude, a ostali su pušteni kućama ili su ostali u jedinicama NOVJ, ako su dobrovoljno hteli.

Nije suđeno samo četničkim vođama za ratne zločine kako bi se moglo zaključiti po Čolakovićevim navodima. Suđeno je svim (koji su bili dostupni) vodećim ličnostima kvislinškog režima, kao i nemačkim generalima: Leonu Rupniku i drugima iz Slovenije u Ljubljani 1946; vladi i Glavnom stožeru NDH u Zagrebu 1946; Slavku Kvaterniku i družini takođe u Zagrebu 1946; grupi nemačkih generala sa Aleksandrom Lerom na čelu u Beogradu 1947, kao i drugima koji su to zaslužili.

Suđenje Draži Mihailoviću i saradnicima (23) trajalo je 1946. godine 35 dana. Optužene je branilo 19 advokata, suđenju je prisustvovalo preko sto novinara od kojih 60 iz inostranstva - predstavnika vodećih svetskih listova i agencija. Celokupni tok procesa uveden je na ruski, francuski i engleski tako da su strani novinari neposredno mogli da prate svaku reč suda i optuženih. Radio-Beograd je prenosio ceo tok suđenja pa je čitava javnost Jugoslavije i sveta mogla da sluša svaku na suđenju izgovorenu reč. Na sličan način suđeno je 1945. godine u Beogradu i članovima političkog i vojnog rukovodstva organizacije Draže Mihailovića (25 optuženih).

Dr Mladenko COLIĆ

POVODOM 55. GODIŠNJICE POKOLJA U VRANIĆU

Ne može se zaboraviti

U skladu sa narednjima svog vrhovnog komandanta Draže Mihailovića od oktobra i novembra 1943. godine da se područje od Kosmaja do Beograda što pre "očisti" od komunista, kako su četnici nazivali partizane i njihove simpatizere, četnici Avalskog korpusa pojačali su teror u Posavini.

Selo Vranić u tadašnjem srezu posavskom, okrugu beogradskom, postalo je tako poprište najmonstruoznijeg zločina. U noći 20/21. decembra, četnici iz sastava Posavske brigade pomenutog korpusa na svirep način zaklali su i ubili 68 nevinih žitelja ovog sela, od dece do staraca, a njihove kuće opljačkali. Među 16 maloletnih žrtava bili su i Katarina Ilić, stara pet meseci i Ljubomir Pantić, star godinu dana, koje su četnici zaklali u kolevci.

Komandant brigade koja je izvršila ovaj pokolj bio je poručnik Kosta Marinković, a korpusa major Svetislav Sveta Trifković. Za neposredno izvršenje bile su određene tri grupe. Prvoj, za za likvidaciju u Rašića kraju, komandir je bio podnarednik Marković, a pomoćnik Milorad Sudimac Ustaša dok je vodič grupe, kao poznavalac sela, bio Borisav Joksić, četnik iz Vranića. Komandir druge grupe, za pokolj u Piperiji, bio je Vojislav Stojanović - Voja Kopilan iz Bačevca, pomoćnik Dule Ciganin iz Meljaka, a vodič Vladislav Simić Sutula iz Vranića. Komandir grupe zadužene za crkveni kraj sela bio je Mihailo Ristić, pomoćnik Milovan Ilić Minda a vodič Jakov Popović iz Vranića.

Sve tri grupe krenule su iz susednog sela Jasenka. Kada su stigle do centra Vranića, kod zgrade stare škole komandir prve grupe saopštio je da će klanje početi u kući Stevana Pantića. Čuvši to, Boško Joksić, mobilisani četnik iz Vranića, odbio je da ide kod Pantića rekavši starešini Markoviću da su mu Pantići kumovi iako mu to nisu bili. Pošto je odbio da izvrši naređenje, na licu mesta ga je ubio Voja Kopilan. Za razliku od bespomoćnih žrtava koje nisu imale pravo izbora, Boško je mogao da kolje, siluje i pljačka i ostane živ. Opredelio se, međutim, da po cenu života sačuva svoj obraz i tako se, kao vitez časti, zlatnim slovima upisao u istoriju Vranića.

U domu Stevana Pantića, četnici su zaklali njegovog oca Joksima starog 87 godina, skoro nepokretnog čoveka, Stevana i njegovu ženu Milevu, njihovu snaju Milenu i njena dva sina - Svetu od sedam i Branu od osam godina. Petnaestogodišnja Milijanova ćerka Vida hrabro je branila svoju malu braću Svetu i Branu hvatajući golim rukama četničke kame pa su je četnici izboli na 22 mesta, isekli joj ruke pa je zaklali a potom i njenu braću. Stevanovog sina Dragomira, koji se takođe odlučno suprotstavio ubicama, četnici su kastrirali a zatim kamama toliko

iskasapili da se njegov leš jedva mogao prepoznati. Zaklali su i njegovu ženu Milošku koja je bila u drugom stanju i u kolevci njihovog sina Ljubomira sa osam uboda u grudi i stomak.

U istom dvorištu, u novoj zgradi bili su Milijan Pantić, njegova žena Pavlija, sin Draga i ćerke Milinka, Stanica i Leposava. Ostali su živi zahvaljujući tome što u kući nije gorelo svetlo pa su četnici mislili da tu nikoga i nema.

Šesnaestogodišnju Dikosavu Mitrović četnici su silovali pred ocem Markom, majkom Darinkom i braćom Slavoljubom(9) i Milanom (13), a onda ih sve poklali i kuću opljačkali.

U kući Marka Radosavljevića, četnici su zaklali njega, ženu Dragu, njihovu maloletnu decu Milana Jovanka i Jovanku, staru 16 godina. Koljač Borisav Joksić pokušao je da siluje Jovanku pred svim ukućanima. Pošto se snažno branila, onesveščena je jakim udarcem, ali silovanje nije prekidano. Kada se devojka osvestila i nastavila da pruža otpor, ubijena je kamom, ali je silovanje nastavljeno. Mrtvu devojku su posle toga silovala još dva četnika.

Četnici su silovali i devojke Katarinu i Anđeliju Matić pred ocem Petrom, majkom Maricom i bratom Živkom koji je pokušao da zaštiti sestre ali su ga četnici izboli kamama i zaklali. Borisav Joksić, glavni među zločincima i siledžijama te noći, posebno je vreo Petra koji je, videvši šta mu rade sa ćerkom, dobio srčani udar. Posle silovanja i klanja svih ukućana, četnici su u ovoj domaćinskoj kući punoj mrtvih ljudi i krvi, uz jelo i piće, proslavili počinjeni zločin pevajući: "Drma mi se na šubari cveće, ubićemo, zaklaćemo ko za Dražu neće."

Te kobne noći, mala Živoslavka Savić, beba iz klevke, ostala je u životu zahvaljujući majčinskom instinktu i želji da sačuva dete. Majka Radmila nije imala iluzija kada su okrvavljeni četnici banuli u kuću. Spas za dete videla je u gošći Kadivki Savić iz obližnjeg sela Guncata. Odmah je rekla da je zbog lošeg vremena zadržala Kadivku sa malim detetom da prenoći. Četnici su grubo oterali Kadivku koja je sa sobom - u novi život ponela malu Živoslavku, a u kući su zaklani svi ostali: Radmila, njen muž Mirko, njegova majka Anđelija i sestra Kata. Posebno svirepa bila je Radmilina smrt. Nju je na pod oborio Dule Ciganin, razgolitio joj grudi i udarao kamom u dojke vičući na ostale četnike da gledaju kako on to stručno radi.

Iako nisu pronađeni spiskovi ljudi koje su četnici hteli da likvidiraju u Vraniću, nema sumnje da se taj broj kretao oko devedeset. Sticajem okolnosti, krvavi bilans je manji. Ranjeni su iz vatrenog oružja ali su preživeli: Zorka Đoinćević, Dušan Đorić i Dara Ilić koja je imala osam godina kada su na nju, dok je spavala, ispalili ceo šaržer iz pištolja.

Pismo patrijarhu i odgovor

Ovim tekstom "Glas istine", u ime Društva za istinu o antifašističkom NOB-u u Jugoslaviji 1941-1945. pridružuje se komemoraciji povodom 55.godišnjice pokolja u Vraniću, selu nadomak Beograda.

Autor teksta Dragoslav Beli Dimitrijević, tada petnaestogodišnjak, živeo je u susednom Bačevcu. Stariji brat bio mu je u partizanima pa dobro pamti atmosferu u kojoj je živela i njegova i sve ostale partizanske porodice. Iako je zločin u Vraniću ostavio po četnike vrlo nepovoljan utisak u narodu, od likvidacije partizanskih porodica nije se odustalo. Promenjena je, po naredbi više komande, samo taktika: umesto masovnih likvidacija, prešlo se na pojedinačne uz aktiviranje zloglasnih četničkih trojki.

Ovom prilikom treba pomenuti da je, povodom služenja parastosa Draži Mihailoviću u crkvi Svetog Marka u Beogradu, Mesno udruženje SUBNOR-a iz Vranića uputilo opširno pismo Njegovoj svetosti patrijarhu srpskom gospodinu Pavlu, navodeći da izaziva nezadovoljstvo boraca i potomaka žrtava četničkih zločina što se opela drže vinovnicima zločina a ne njihovim žrtvama.

Patrijarh je, kako su zabeležile "Beogradske novine" od 18. oktobra 1996. godine odgovorio sa dosta citata iz jevanđelja. Suština se svodi na to da je crkva obavezna da vrši zaupokojene molitve, opela i parastose svim svojim članovima koji su to bili za života i ostaju to i posle smrti.

Slobodnija interpretacija dozvoljava zaključak da se za grešne treba više moliti da bi im Bog oprostio grehe. Ako je taj zaključak ispravan, za nevine - molitve nisu ni potrebne (a crkva se u konkretnom slučaju tako i ponaša). Logika, međutim, navodi i na pomisao da za zločine poput ovog u Vraniću zločincima ne mogu da budu dovoljna ni sva dosadašnja, a ni sva buduća opela.

Nezavisno od crkve, svi oni koji danas propovedaju četništvo a pričaju o pomirenju, da bi im se verovalo u pokajanje, neka kleknu na humke u Vraniću, Drugovcu, kao simbolu svih žrtava četničkih zločina koje istorija ne može da zaboravi.

Branko Todorović je uspeo da pobjegne, mala Živoslavka je ostala živa zahvaljujući majčinoj snalažljivosti, a oko 15 ljudi te noći je bilo van kuća u koje su četnici upadali, klali i ubijali i tako izbegli smrt.

Na partizanske saradnike u Vraniću posebno je bio kivan komandant 1. bataljona Posavske brigade Avalskog četničkog korpusa Spasoje Drenjanin Zeka. On je bio glavni inicijator i organizator pokolja, a po narednju majora Trifkovića - neposredno je i rukovodio zločinačkom akcijom.

Dragoslav Beli DIMITRIJEVIĆ

Isidora Sekulić o partizanima

Četiri decenije posle smrti, Isidora Sekulić je proglašena ženom milenijuma na ovim našim prostorima. Uporedo s tim, sreću se i nas-tojanja da se prikaže kako je ova umna i asketski dosledna ličnost bila u zavadi sa generacijom koja je na svojim plećima iznela Narodnooslobodilačku borbu. Povod za to je odnos Milovana Đilasa koji je napadao Isidoru videvši u njoj najveću opasnost za svoj neopravdano prisvojeni monopol u tumačenju Njegoša. Ne pom-inje se pritom da su narcisoidnom Đilasu smetala i mnoga druga velika književna imena, ni njegovi raznorazni preobražaji, a još manje ono što je o partizanskoj generaciji više puta rekla sama Isidora.

U jedinom sačuvanom tonskom zapisu Isidorinog glasa, razgovoru u Radio-Beogradu, ne mnogo pred smrt, Isidora pohvalno govori o stvaralačkom entuzijazmu mladih prekaljenih u Narodnooslobodilačkoj borbi. To je još potpunije prisutno u Isidorinom opširnom ogledu "O prevodenju, o zbirci partizan-skih pesama", objavljenom 1949. godine u časopisu "Književnost". Povod za Isidori svojstvena studiozna razmišljanja bio je prevod Anice Savić, koja je zbirku parti-zanskih pesama priredila za izdanje na engleskom jeziku.

Konstatujući da je partizanska pesma po pravilu kratka i liriska, nekada ljupka, nekada ozbiljna, nekada uzdržano gorka, nekada duhovita, nekada elegična - ali uvek kratka i liriska, Isidora Sekulić podržava komentar Anice Savić koja tu kratku bojevu pesmu suočava sa ranijim dugim epskim pesmama. Povodom u suštini istovetnih događaja - bojeva za slobodu - javljaju se dva različita poetska izraza. Pesme o Kosovu ispevane su na razmak od događaja. Pesme o Prvom ustanku pevao je savremenik, ali slep

starac Višnjjić. Ratovi od 1912. do 1918. nisu dali značajniju poeziju. A pesme par-tizana-boraca došle su od savremenika, pisane su u savremenosti i došle bukval-no iz same borbe. Sastavljane su, recito-vane, pevane uz borbu; sastavljane za sve borce, bez obzira na godine starosti, rang i narodnosti, morale su imati veliku asocijativnu moć i zato morale biti i kratke i liriske.

Ti partizani su se borili bez mnogo čega, piše Isidora, pa i bez muzike i utvrđenih ratnih i vojničkih uzvika. Mesto jednoga i drugoga služila je kratka i liriska pesma. Ljudi, koji su, možda, pravo iz grudi kazivali strofe, bili su ne samo očevidci stvarnosti, nego tvorci stvarnosti: "To je bio partizanski emotivni izraz, to jest emotivnost vedra i svetla, kako smo je poznavali svi koji smo gledali partizane na polasku u borbe i na povratku iz borbi...nema opisivanja, nema pripovedanja, nema, kao u epskim pes-mama, čitavih celina objektivnih okolnosti, nego jedan moment, ili jedna činjenica i nečija lično emotivna reakcija, ili lična viz-ija...kukanje i plač - to nije bilo stil parti-zanske poezije, nego samo tragovi tradi-cije."

Citirajući u celosti, da bi njima tumačila suštinske karakteristike parti-zanske poezije, "Bitku na Lapcu" i "Pesmu novih zora", Isidora konstatuje da se parti-zanski pesnik seća narodnih pesama, i epskih i lirskih, ali ostaje na ličnom izrazu bola i tuge, bolje reći - na ličnom izrazu u duhu partizanskom, na izrazu hrabre jed-nostavnosti nad svetlim grobom, ne nad katastrofom, ne nad tragedijom.

Na tom odsustvu tragike u parti-zanskoj pesmi Isidora se posebno zadržava. Po njenom tumačenju, partizani na tragediju rukom odmahuju i teraju je od sebe:

"Išli su partizani u lanac boraca - znamo to svi koji smo bili savremenici - išli su ne samo sa verom, kako se uobičajeno kaže, išli su kao u naručje nekoj već sasvim izgrađenoj energiji čija se funkcija osećala danju i noću, kroz vazduh, kroz zemlju, kroz neka imena, kroz neki jadan, ugužvan šapirografiran listić. Mladić drži taj listić u rukama, gleda ga s ljubavlju i šapće: "Još danas, a čim padne noć..." - A što odlazite noću kad su nemačke straže noću po svima okukama i budžacima? - "Ne razumete vi to, noć je jača no dan, danju vidim Nemce, noću vidim Tita." Ta energija što je u naručje vukla, bila je mlada i vedra, i bila je i vesela, pa i nestašno vesela...Tuga i tragika smatrala se kao pogrešno tumačenje života, kao antivitalnost...Partizani su Zmajevoj zaista velikoj pesmi "Svetli grobovi" ulili nov život. Poginuli borac, iako smrt njegova boli, i gubitak se beleži, nije ni prvi ni poslednji valjan čovek i junak u partizan-skoj družini ili brigadi. Vedrina i pouzdan-je: tu smo da poginulog zamenimo, učinimo sve što i on. Rukovodioci su tako rukovodili, a rukovođeni tako cenili život, svoje dužnosti, i poeziju svojih podviga."

I Tito je, ističe takođe Isidora Sekulić, opevan lirskom pesmom i pesmi-com: "Ratnik, šef štaba, vođ partije, čovek sa retko teškim odgovornostima, a iza koga ne stoji država, čovek sa groznim dilemama savesti, učenjena glava - ali i njemu liriska pesma, najmilijem drugu borcu - lirski pozdrav... Velika vatra stvaranja gorela je u tom čoveku."

Pišući tako o partizanskoj poeziji, veliki mislilac, literata i patriota Isidora Sekulić sa neskrivenim simpatijama i poštovanjem govorila je o moralu i heroiz-mu Narodnooslobodilačke antifašističke borbe i njenim protagonistima.

N.D.

Povodom izložbe "Spomenici NOR-a juče i danas" koju je sredinom prošle godine organizovala novosadska podružnica Društva za istinu o NOB-u u saradnji sa Pokrajinskim zavodom za zaštitu spomenika kulture, uz konsultaciju istoričara Jovana Mačeka i uz finansijsku podršku Skupštine Novog Sada, novosadskog "Jugoinspekta" i Novosadskog univerziteta, list Društva arhitekata Novog Sada "DaNS" je napisao:

Vojvođanska polja, kukuruzi i žita, pri-obalja reka, ritovi i peščare, fruškogorske šume i bila, posuta su partizanskim grobovima.

Brojna stratišta i logori u Banatu, Bačkoj i Sremu nisu samo mesta stradanja nedužnog življa već i kalionice svesti i akcije otpora fašizmu.

Partizanske baze po selima i gradovi-ma, seoski atari i šume autentični su prostori i lokacije borbe koja je od 1941. do 1945. bila deo antifašističkog narodnooslobodilačkog rata

LIST NOVOSADSKIH ARHITEKATA

Poziv na razum

vođenog u Jugoslaviji.

Samo u Vojvodini, u pet proteklih decenija iza Drugog svetskog rata postavljeno je blizu dve hiljade spomen-obeležja različitog vida, karaktera, veličine i umetničkog dometa. Njihova pojava, postavljanje ili građenje u prostoru, briga o njima, odnos prema njima, deceni-jama su bili izraz vaspitanja, obrazovanja i kul-ture vremena i sredine, a organizovani pristup države i vlasti tom specifičnom segmentu celokupne spomenične riznice ovog podneblja bio je iskaz potrebe i volje da se status spomenika NOR-a, njihovog podizanja, održavanja i korišćenja utvrdi i podrži zakon-skim odredbama.

Spomenike su kreirali poznati umetni-

ci, ali i anonimni graditelji i naivci. Podizani su sa duhom, smislom za meru, ali isto tako bilo ih je neprimerenih i nesaglasnih sa istorijskim činjenicama, megalomanskih po dimenzijama, mestu podizanja i zamisli.

Onda, kada su se na iskustvu petodecenijske prakse stekli uslovi za stručni komentar, tumačenje, valorizaciju vrednosti onoga što je u prostoru učinjeno i obeleženo i kada je pažnja trebalo da se pokloni zbilja pravim vrednostima, nastupio je period kada su se na udaru rušilačkog talasa našli i spomenici i spomen-obeležja NOR-a, kao simboli celokupne antifašističke borbe i rata u nas. Taj je talas fizički uklonio mnoge figure i baste poznatih heroja, ali i neznanih boraca i žrtava rata, oskrnavio i zablato spomen-mesta istori-jskih događaja, doprineo zapuštanju već uspostavljenog običaja, narušio tradiciju.

Izložba registruje, opominje i ukazuje na necivilizacijski i nekulturan odnos prema prošlosti, apeluje i poziva na razum i kulturu.